

SULTAN ABDÜLMECİD'İN RUMELİ GEZİSİ HAKKINDA BAZI TESPİTLER

Mehmet Mercan *

Özet

Makalemiz, Sultan Abdülmecid'in, halkın ihtiyaçlarını yerinde görmek ve şikâyetlerini dinlemek maksadıyla 1846'da Rumeli'ye yaptığı geziyi incelemektedir. Sultan, bu gezisine 6 Mayıs 1846 tarihinde İstanbul'un Yedikule kapısından çıkarak başlamıştır. Ayastefanos, Büyükçekmece, Silivri, Çorlu, Burgaz, Edirne, Zağra-i atik, Kızanlık, Tırnova, Ruscuk, Silistre, Şumnu ve Varna güzergâhını takip ederek 14 Haziran 1846 tarihinde deniz yolu ile İstanbul'a dönmüştür. Padişah bu gezisi sırasında vatandaşların sıkıntılarını dinlemiş ve halledilmesi için yetkililere gerekli emirleri vermiştir. Ayrıca gezi güzergâhındaki yerleşim yerlerinde bulunan, başarılı askeri ve mülki erkânı huzuruna kabul ederek taltif etmiş, Sırp, Eflâk ve Boğdan beyleri ile yabancı devletlerin temsilcilerini kabul etmiştir. Bu gezi ile Sultan, taşradaki halk ile idarecilerin merkeze bağlılıklarını güçlendirmeyi amaçlamıştır.

Anahtar Kelimeler: *Sultan Abdülmecid, Rumeli, gezi, Çiçek aşısı, biniş-i hümayûn*

Abstract

Some Findings on the Excursion of Rumelia Realized by Sultan Abdülmecid

Our article examines the excursion of Rumelia realized by Sultan Abdülmecid to determine people's needs personally and to listen to their complaints in 1844. The Sultan began to this trip by way of the gate of Yedikule in Istanbul in 6 May 1846. He followed the way of Ayastefanos, Büyükçekmece, Silivri, Çorlu, Burgaz, Edirne, Zağra-i atik, Kızanlık, Tırnova, Ruscuk, Silistre, Şumnu and Varna, and came back to Istanbul by way of sea in 14 June 1846. During this trip, the Sultan listened to people's problems and ordered the authorities to be solved of those problems. In addition, he received successful military and administrative authorities in settlements on the way of trip and rewarded them. He also received the governors of Serbia, Eflak and Bogdan, and the representatives of foreign states. With this trip, the Sultan aimed to strengthen the connection to the center of people and administrators in provinces.

Keywords: *Sultan Abdülmecid, Rumelia, journey, smallpox vaccine, imperial trip*

* Yrd. Doç. Dr., Gaziosmanpaşa Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi, TOKAT.

Giriş

Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan itibaren padişahların sefer için payitaht (başkent) dışına çıktıkları ve savaşlara komuta ettikleri bilinmektedir. Ancak II. Mustafa (1695-1703)'dan sonra Osmanlı padişahlarının seferlere de çıkmamaya başladıkları görülmektedir¹. II. Mustafa'dan sonra tahta çıkan III. Ahmed, I. Mahmud ve III. Mustafa ise orduyu sefere uğurlamak vb. sebepler için İstanbul dışına çıkmışlardır².

Osmanlı Padişahları, İstanbul içinde ise çeşitli vesilelerle küçük gezintilere çıkmışlardır. Tebdil gezerek³, ava çıkarak ve göç-i hümayun⁴ gibi çeşitli gezilerle şehrin muhtelif yerlerine gitmişlerdir. Padişahların İstanbul'da yaptıkları bu tür gezilere "biniş" veya "biniş-i hümayün" gibi isimler verilmektedir⁵. Osmanlı Padişahları, ayrıca dinî törenler arasında bulunan Cuma selâmlığına⁶ da düzenli olarak katılmışlardır. Padişahlar çıkmış oldukları bu küçük gezilerde hem kendileri dinlenmişler hem de başta asayiş olmak üzere İstanbul'un bütün meseleleriyle yakından ilgilenmişler ve halkla diyalog kurmuşlardır⁷.

¹ II. Mustafa, 6 Şubat 1795 – 22 Ağustos 1703 tarihleri arasında hükümdarlık yapmıştır. II. Mustafa ilki 30 Haziran 1795 ve ikincisi 20 Nisan 1796 tarihi olmak üzere iki defa Avusturya seferine çıkmış ve bu seferlerin ikincisinde 27 Ağustos 1696'da Avusturyalılara karşı Olasch zaferini kazanmıştır. Bkz. Danişmend 1972, III, 477-489.

² II. Mustafa'dan sonra tahta çıkan III. Ahmed, Rusya ve Avusturya üzerine açılan seferlerde ordu uğurlamak için Edirne hatta Sofya'ya kadar gitmiştir. Bkz. Aktepe, 1989, 35 – 36. Şamil Mutlu, Osmanlı padişahlarının İstanbul dışına çıkışları ile ilgili olarak Ahmed Bâdi tarafından *Riyâz-ı Belde-i Edirne* isimli bir eser kaleme alındığı ve konu ile ilgili derli toplu bilgininin bu eserde mevcut olduğunu ifade etmektedir. Bkz. Mutlu 1994, 27, dipnot: 64.

³ Osmanlı Devleti'nde padişahların İstanbul'da tebdil-i kıyafetle gezmeleri yaygın bir alışkanlıktı. Padişahlar bu gezilere değişik kıyafetlerde çıkmakta idiler. Kanuni Sultan Süleyman haremnden çıkma sipahi, II. Osman bostancı, II. Ahmed mevlevi şeyhi, III. Musatafa kahvecibaşı veya suyolcu, III. Selim humbaracı neferi kıyafeti ile tebdil gezerlerdi. Bkz. Uzunçarşılı 1988, 60-61; Karal 1988, 95. 1774 – 1789 yılları arasında 15 yıl Osmanlı Devleti'ni idare eden I. Abdülhamid ise ayda altı-yedi kez tebdil-i kıyafetle İstanbul'da dolaşarak gerekli kontrolleri yapmış ve halkın durumunu yakından görmüştür. Padişah bu gezilerine genellikle sabah çıkıp ikinci vakti geri dönmüştür. Bkz. Sarıcaoğlu 2001, 47 – 51.

⁴ Telci 1999, 491-514.

⁵ Alikılıç 2004, 184 – 189; Özcan 1992, 184 – 185.

⁶ İpşirli 1991, 459-471; Akyurt 2001, 201 – 204; Alikılıç 2004, 99 – 106.

⁷ İstanbul'un asayışı ile ilgili olarak özellikle XVII. yüzyıldan itibaren Osmanlı padişahları tarafından çeşitli tedbirlerin alındığı görülmektedir. Özellikle IV. Murad ve III. Selim, bu konuda dikkat çekici tedbirler almışlardır. IV. Murad'ın aldığı tedbirler daha ziyade disipline yönelik olup, III. Selim'inkiler ise XIX. yüzyılın başlarından itibaren İstanbul'un artan nüfusu şehrin işe ve inzibatını güçleştirdiğinden, bu sorunu çözmeye yönelik tedbirleri kapsamaktadır. Bkz. Karal 1988, 95 – 106.

Sultan Abdülmecid'in Rumeli Gezisi Hakkında Bazı Tespitler

Ancak Osmanlı İmparatorluğu, üç kıtada, geniş bir coğrafyada ve çok çeşitli din, dil, ırk ve topluluklardan meydana gelmekte idi. Yani Osmanlı Devleti sadece İstanbul değildi. Taşrada yaşayan halk ile hükümdar arasındaki ilişki sadece yazışmalarla sınırlı kalmakta idi. Bu şekildeki ilişki ise taşradakiler ile merkez yöneticileri arasındaki temasların yeterli derecede gelişmesini engellemiştir. Bu durum ise halkın hükümdara ulaşmasını, hakkını aramasını, hükümdar-halk bütünleşmesini ve adil bir idarenin sağlanmasını güçleştirmiştir. Bu sebepten II. Mahmud'tan itibaren hükümdarlar, memleket gezilerine çıkmaya başlamışlardır.

II. Mahmud (1808-1839) devrine gelinceye kadar hiçbir Osmanlı padişahı, gezi maksadıyla İstanbul dışına çıkmamıştır. Osmanlı tarihinde ilk defa II. Mahmud, memleketin durumunu yakından görmek, halkın ihtiyaçlarını yerinde tespit etmek ve şikayetlerini dinlemek için memleket içinde gezilere çıkmıştır. Bu amaçla II. Mahmud, 1828-1837 yılları arasında değişik tarihlerde Tekirdağ, Çanakkale, Gemlik, İzmit ve Rumeli taraflarına geziler yapmıştır⁸. II. Mahmud'tan sonra tahta çıkan hükümdarlar, memleket gezilerine çıkma geleneğini devam ettirdikleri gibi Sultan Abdülaziz, bir buçuk ay süren bir Avrupa gezisine dahi çıkmıştır⁹.

Osmanlı Devleti'nin son zamanlarında V. Mehmed Reşad da bu gezi geleneğini devam ettirerek 5 Haziran 1911 tarihinde Rumeli seyahatine çıkmıştır. Padişah 22 gün süren bu gezisine 7 Haziranda Selanik'den başlayarak 11 Haziran'da Üsküp, 15 Haziran'da Piriştine, 16 Haziran'da Kosova'ya, 17 Haziran'da Selanik'e geri dönerek gezinin ilk bölümünü tamamlamıştır. Padişah Selanik'te bir süre kaldıktan sonra 20 Haziran'da Manastır, 24 Haziran'da tekrar Selanik'e gelerek buradan Çanakkale yoluyla 26 Haziran 1911 tarihinde İstanbul'a geri dönmüştür¹⁰.

Biz bu makalemizde, II. Mahmud'un başlattığı gezi geleneğinin bir devamı olarak Sultan Abdülmecid'in 1846 yılında gerçekleştirdiği Rumeli gezisini ele alacağız. Sultan Abdülmecid hükümdarlığı süresince 1844, 1846 ve 1850 yılında olmak üzere üç defa yurt içi geziye çıkmıştır. Bu gezilerden ilki 1844'deki İzmit, Bursa ve Çanakkale, sonuncusu ise 1850 yılındaki Ege adaları ve Girit gezisidir¹¹.

⁸ Mutlu 1994, 27 – 40; Özcan 1991a, 361-379.

⁹ Fransa İmparatoru III. Napolyon uluslar arası Paris Sergisi münasebetiyle Sultan Abdülaziz'i Fransa'ya davet etmiştir. Bu davet üzerine Padişah 21 Haziran 1867 tarihinde Fransa'ya hareket etmiş ve bütün Avrupa'yı dolaştıktan sonra 7 Ağustos 1867'de İstanbul'a dönmüştür. Bkz. Karaer 2003; Danişmend 1972, IV, 216-223.

¹⁰ Çelebi 1999, 18-86.

¹¹ Bu geziler de tarafımızdan makale olarak hazırlanmaktadır.

Makalemizin konusunu teşkil eden Sultan Abdülmecid'in Rumeli gezisi ile ilgili yaptığımız yayın taraması sonucunda bir kitap ile bir makale tespit edebildik. Gezinin günlüğü mahiyetinde olan *Seyahatnâme-i Hümayûn* isimli kitap, 32 sayfa olup konu ile ilgili olarak ulaşabildiğimiz tek kaynak eserdir. Eserin, gezi bittikten hemen sonra kaleme alındığı ve basılmadan önce Sultan Abdülmecid'e takdim edildiği ve basılması için de Padişah'ın onay verdiğini 13 Ağustos 1846 tarihli irâde-i seniyyeden öğrenmekteyiz¹². Eserin, basım yılı belli olmamakla birlikte, muhtemelen 1262/1846'da basılmış olmalıdır.

İlgili makale ise Necdet Sakaoğlu tarafından kaleme alınmış olup¹³ Başbakanlık Osmanlı Arşivi belgelerinden istifade edilmeden hazırlanmıştır. Makalede ana kaynak olarak biraz önce bahsettiğimiz eser kullanılmış ve gezi gün gün ele alınmıştır. Biz bu makalemizde, hem bu çalışmalardan hem de konu ile ilgili incelediğimiz Başbakanlık Osmanlı Arşivi belgeleri ile geziye dair saptadığımız bazı tespitleri ortaya koyacağız.

Sultan Abdülmecid'in Rumeli Gezisi

a- Gezinin Amacı

Sultan Abdülmecid, babası II. Mahmud'un başlattığı gezi geleneğini devam ettirmiştir. O da babası gibi memleketin durumunu yakından görmek, halkın ihtiyaçlarını yerinde tespit etmek ve şikâyetlerini dinlemek için Rumeli gezisine çıkmıştır Padişah geziye çıkış amacını 22 Nisan 1846 tarihli Hatt-ı Hümayununda şu şekilde ifâde etmektedir:

"Benim vezîr-i me'âlî-semîrim;

Her sınıf âhâlî ve teb'a-i saltanat-ı seniyyemiz haklarında der-kâr olan niyât-ı hayriyye ve eskâr-ı müşfika-i şâhânemiz iktizâsınca Memâlik-i Devlet-i Aliyye'mizi mezâlim ve ta'addiyâtdan kurtarmağa ve ma'mûriyet-i mülkiye ve râhat-ı umûmiyyenin esbâb-ı sahîhasını araştırmağa ne vechile sa'y û ikdâm itmekde olduğım cümlelerin ma'lûmudur. Eđerçi şimdiye kadar teşebbüs olunan tedâbîr ve tedkîkatın semeresi olmak üzere usûl-i zulmiyyeye lehü'l-hamd haylice za'af gelmiş ise de külliyyen mündefi' oldı dinilemeyüb hâlbuki vedî'a-i ilâhiyye olan bunca ibâdullâha ednâ derece bile ta'addî vukû'ına şefkat-ı şâhânemiz kâ'il olmak ihtimâli olmadığından Memâlik-i Devlet-i

¹² Başbakanlık Osmanlı Arşivi, İ. MSM., nr. 88/2521.

¹³ Sakaoğlu 2006, 30 – 33.

Sultan Abdülmecid'in Rumeli Gezisi Hakkında Bazı Tespitler

Aliyye'mizden ba'zılarını görüb ahvâl-i hakîkiyyelerini bi'z-zât anlamak ve ba'dehû sâ'ir mahallerin hâlini dahi anlardan oldukça istidlâl ile ana göre cümlesinin refâh ve âsâyişini bi-avnihi te'âlâ iknâl itmek niyet-i hayriyyesiyle bu def'a bi-tevfiki'l-lâhi te'âlâ Rumeli cânibine seyâhat-ı seniyyemiz tasmîm kılınmıştır."¹⁴

b-Gezi Hazırlıkları

Padişahın Rumeli gezisi kararlaştırıldıktan sonra gezi hazırlıklarına başlanıldığı görülmektedir. Öncelikle gezinin amacına uygun olarak; gezi güzergâhında Padişahı karşılayacak olan Osmanlı vatandaşları ve yüksek rütbeli memurlar ile önde gelenlere ve yabancı devlet temsilcilerine verilecek hediyelerin hazırlanmasıyla işe başlandığı görülmektedir.

14 Şubat 1846 tarihli bir irâde-i seniyyeden, daha önce II. Mahmud tarafından Rumeli'ye gerçekleştirilen gezi¹⁵ de örnek alınarak "*sikke-i cedîde-i hâlise-i mülûkânenen mahrûse-i mezkûre nâmına olarak üçbin kîselik sikke-i mahsûsa*" kat' ve darbı ile gerekli olan nişân, hil'at¹⁶ ve eşyanın hazırlanması için Maliye Nezareti'ne talimat verildiğini öğrenmekteyiz¹⁷. Talimat üzerine gezi güzergâhında bulunan yüksek rütbeli memurlar ile ileri gelenlere dağıtılmak üzere 905 adet hil'at hazırlanmıştır. Daha sonra bu sayının yetersiz olduğu anlaşıldığından 264 adet daha hazırlattırılması ve Avusturya Devleti tarafından yüksek rütbeli muteber bir memur gönderileceğinden bunun gibi mu'teber memurlara verilmek üzere nişân hazırlattırılması da kararlaştırılmıştır¹⁸.

Genel hazırlıklar yapılırken gezi güzergâhındaki vatandaşlar da unutulmamış, onlar için de bir miktar para tahsis edilmiştir. Bu durum, 6 Mart 1846 tarihli irâde-i seniyyede "*...evvel-bahar huçeste-i âsârda musammem olan*

¹⁴ *Seyahatnâme-i Hümayûn*, (Basım yeri ve yılı yok), 2; Karahüseyin 1997, 61-62; Lûtfî Efendi Tarihi, 1218.

¹⁵ Sultan II. Mahmud tarafından 27 Nisan – 23 Mayıs 1837 tarihleri arasında Rumeli'ye 39 günlük bir gezi yapılmıştır. Bu gezinin güzergâhı Sultan Abdülmecid'in yapacağı gezinin güzergâhıyla aynı olup sadece İstanbul'dan geziye çıkış istikametleri zıttır. Sultan II. Mahmud geziye deniz yolu ile Varna'ya giderek başlamış ve Şumnu, Silistre, Rusçuk, Turnova ve Edirne yoluyla İstanbul'a dönmüştür. Bkz. Özcan 1991a, 370-78. Sultan Abdülmecid ise geziye karayolu ile Edirne istikametinden başlayacaktır.

¹⁶ Halifeler ve hükümdarlar tarafından taltif etmek ve şerefliendirmek için devlet adamlarına veya diğer bazı kişilere giydirilen kıymetli elbiseye hil'at denir. Geniş bilgi için bkz. Şeker 1998, 22-25; Karaca 1998, 25 – 27.

¹⁷ Başbakanlık Osmanlı Arşivi, İ. MSM., nr. 88/2499.

¹⁸ Başbakanlık Osmanlı Arşivi, İ. MSM., nr. 88/2501. Aynı belgeden II. Mahmud'un Rumeli gezisi sırasında 760 adet hil'at hazırlattırıldığını öğreniyoruz.

teşrif-i âlî-i geşt û güzâr buyurulacak mahallerde sâkin ve mutavattın sunûf-ı teb'a-i Saltanat-ı Seniyyeleri haklarında neşr-i âsâr-ı ma'delet ve bezl û isâr-ı ber-mekremet buyurulmak niyet-i ihsân-ı menkabetinden..." şeklinde ifade edildiği gibi, halka verilmek üzere, Hazine'den 10 bin kesenin mahsûb sûretiyle tertib ve Maliye Nazırı marifetiyle Mabeyne gönderilmesi istenilmiştir¹⁹.

Gezi için İstanbul'da olduğu gibi gezi güzergâhında da hazırlıklar yapılmıştır. Özellikle Eflak ve Boğdan beyleri ile Sırp Knezi, Padişahla görüşmek ve karşılama programlarını hazırlamak için gezinin hangi tarihte başlayacağını ve nerede kendilerini kabul edeceğini öğrenmek için girişimlerde bulunmuşlardır²⁰. Benzer bir talep de Avusturya Devleti'nden gelmiştir²¹. Eflak Voyvodası bağlılığını belirtmek amacıyla Eflak bandırası yerine, Ruscuk haricinde uygun bir mahalle dikilmek üzere dört sancak ve ödünç olarak bir çadırı İstanbul'daki Kapıkethüdası aracılığıyla talep etmiş ve bu istek Osmanlı Devleti tarafından uygun bulunarak ve bir adet "müşîr obası"nın verilmesi kararlaştırılmıştır²².

7 Mayıs 1846 tarihli irâde-i seniyyeye göre, Padişah yola çıkmadan birkaç gün önce Zabtiye Müşiri, yol güvenliği ve gezi güzergâhında gerekli hazırlıkların yapılmasını sağlamak üzere Çorlu ve Tekirdağ taraflarına gitmiştir²³. Zabtiye Müşiri tarafından burada katile için konaklama yeri ve hayvanlar için saman hazırlattırılmıştır. Aynı belgeden, gezide kullanılmak üzere 400 arabaya ihtiyaç duyulduğunu ve bunlardan 200 adedinin hazır olduğu ve kalanının da hazırlanmakta olduğunu öğreniyoruz²⁴.

Gezi sırasında İstanbul ile haberleşmenin ve devlet işlerinin bir aksaklığa uğramadan sağlanması için de tedbirler alınmıştır. 21 Nisan 1846 tarihli irâde-i seniyye ile; telhislerin²⁵ vaktinde getirilip götürülmesi için II. Mahmud'un gezisinde yapıldığı gibi Padişah İstanbul'a dönünceye kadar her gün ikişer telhîs tatarı gönderilmesi, bu tatarların binmeleri için de "kirâhânelerde...dinç ve tuvana" 8-10 adet posta beygiri bulundurulması ve herhangi bir gecikmeye sebebiyet verilmemesi için ilgililere gerekli talimatlar verilmiştir²⁶.

¹⁹ Başbakanlık Osmanlı Arşivi, İ. MSM., nr. 88/2500.

²⁰ Başbakanlık Osmanlı Arşivi, İ. HR., nr. 33/1526; 34/1541; 34/1560.

²¹ Başbakanlık Osmanlı Arşivi, İ. HR., nr. 34/1569.

²² Başbakanlık Osmanlı Arşivi, İ. HR., nr. 35/1592.

²³ Başbakanlık Osmanlı Arşivi, İ. MSM., nr. 88/2507, lef: 1.

²⁴ Başbakanlık Osmanlı Arşivi, İ. MSM., nr. 88/2507, lef: 1.

²⁵ Telhîs, Osmanlı diplomatikasında alt kademedeki vazifelimin, bir mesele hakkında üst kademedeki vazifelie yazdığı özete telhîs denilmektedir. Ancak Osmanlı Devleti'nde telhîs tabiriyle ilk akla gelen sadrazam tarafından padişaha sunulan arzlardır. Bkz. Kütükoğlu 1994, 206 - 211.

²⁶ Başbakanlık Osmanlı Arşivi, İ. MSM., nr. 88/2502.

c-Gezinin Başlaması ve Gezi Sırasında Yaşanan Gelişmeler

Bütün bu hazırlıklar tamamlandıktan sonra Sultan Abdülmecid, 10 Cemâziyelevvel 1262 (6 Mayıs 1846) Çarşamba günü Çırağan sarayından Topkapı sarayına geçmiş ve burada başta sadrazam, şeyhülislâm, serasker ve diğer devlet adamlarının hazır bulunduğu büyük bir törenle²⁷ yolculuğa başlamıştır. Kafiye aynı gün, yolcu edenlerle birlikte Ayasofya Caddesi, Divanyolu ve Aksaray yoluyla Yedikule kapısına gitmiştir. Burada biraz durulduktan sonra Sultan Abdülmecid maiyetiyle Ayastefanos'a hareket etmiştir²⁸. Padişahı yolcu edenler Ayastefanos'tan geri dönmüş, kafiye ise geceyi burada geçirmiştir²⁹.

Sultan Abdülmecid'in yanında Hariciye Nazırı Reşid Paşa³⁰ ile Kapudan-ı Derya Tahir Paşa³¹ olmak üzere 500 kişilik saray maiyeti³² bulunmakta idi. O gece ve ertesi Perşembe³³ gecesi orada kalan Padişah, Cuma günü Davudpaşa Kışlasını ziyaret etmiş ve kışladaki camide Cuma namazını kılmış ve geceyi yine Ayastefanos'ta geçirmiştir³⁴.

Sultan Abdülmecid, Ayastefanos'tan 9 Mayıs Cumartesi günü sabahleyin hareket etmiş ve dörtbuçuk saatlik bir yolculuktan sonra akşamleyin Büyükçekmece'ye varmıştır. Geceyi burada çadırda geçiren Padişah, 10 Mayıs Pazar günü 6 saat mesafedeki Silivri kasabasına, 11 Mayıs Pazartesi günü 8 saat uzaklıktaki Çorlu şehrine ve 12 Mayıs Salı günü ise 10 saat uzaklıktaki Burgaz'a varılmıştır. 13 Mayıs Çarşamba günü 7 saat mesafedeki Kulalı?'da

²⁷ Ahmed Refik 1331, 604.

²⁸ *Seyâhât-nâme-i Hümayûn*, 4-5. Padişahın geziye çıkış tarihi ve yeri, Lûtfî Tarihi'nde yanlış olarak 29 Nisan 1846 olarak verilmektedir. Bkz. Lûtfî Efendi Tarihi, 1219. Muhtemelen aynı eser kaynak olarak kullanıldığı için benzer yanlışlık İzâhlı Osmanlı Tarihi Kronoloji'sinde de görülmektedir. Bkz. Danişmend 1972, IV, 136. Necdet Sakaoglu ise gezinin başlangıç tarihini hicri takvim (10 Cemâziyelevvel 1262) olarak doğru, ancak Miladi takvim (29 Nisan 1846) olarak yanlış vermiştir. Bkz. Sakaoglu 2006, 31, 33. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, İ. HR., nr. 34/1569 ve 8 Nisan 1846 tarihli irâdede gezinin başlangıç tarihi 5 Cemâziyelevvel (1 Mayıs 1846) veya 12 Cemâziyelevvel (8 Mayıs 1846) Cuma gününe planlandığı ve hareket gününün özellikle Cuma gününe ayarlandığı görülmektedir. Ancak sebebini tespit edemediğimiz bir nedenden dolayı planlanan tarihlerde gezinin gerçekleşmediği anlaşılmaktadır.

²⁹ Lûtfî Efendi Tarihi, 1219.

³⁰ Başbakanlık Osmanlı Arşivi, İ. MSM., nr. 88/2503; Lûtfî Efendi Tarihi, 1219. Aynı belgede İstanbul'da Hariciye Nazırı'nın yerine Hariciye Müsteşarı Ali Efendi'nin vekil bırakılmış olduğu ve durumun yabancı devlet elçilerine bildirildiği kayıtlıdır.

³¹ Başbakanlık Osmanlı Arşivi, İ. MSM., nr. 88/2504; Lûtfî Efendi Tarihi, 1219. Aynı belgeden İstanbul'da Kapudan Paşa'nın yerine Tersâne-i Amire Nazırı Tevfik Bey'in vekil bırakıldığını öğreniyoruz.

³² Ahmed Refik 1331, 604.

³³ *Seyahatnâme-i Hümayûn*'da Cuma olarak ifade edilmektedir. Bkz. s. 5.

³⁴ *Seyahatnâme-i Hümayûn*, 5-6.

otağ-ı hümâyûnda³⁵ konakladıktan sonra 14 Mayıs Perşembe günü 7 saat yol kat edildikten sonra büyük bir alayla Edirne şehrine ulaşılmıştır³⁶.

Padişah, Edirne'ye kadar geçtiği her yerde kadın ve erkek büyük bir kalabalık tarafından karşılanmıştır. Yol boyunca Çiçek hastalığı çıkarmayanlara çiçek aşısı yapılmıştır. Ayastefanos'tan hareket edildikten sonra aynı gün Haramideresi isimli yerde toplanan çocuklardan çiçek çıkarmayan çocukların ana babalarına Hekimbaşı tarafından çiçek aşısı hakkında detaylı bir şekilde bilgi verilmiş ve daha sonra bütün çocuklar padişahın huzurunda aşılanmış ve her birerine çeşitli hediyeler verilmiştir³⁷. Padişahla birlikte geziye katılan Avusturyalı Dr. Spitzer hatıralarında aşı uygulamasını şu şekilde anlatmaktadır: *"Orada ilk def'a olarak çocuklar aşılanacaktı. O gün ve daha sonraki günler, her mola mevki'inde çocuklar Pâdişâhın huzûrunda aşılandı. Her birine hediyeler virildi. Zât-ı şâhâne gayr-i kabil-i izâle eserleri kendisinde de mevcûd olan bir hastalıktan teb'asının hayâtını böyle zararsızca bir ameliyât ile kurtardığından dolayı pek memnûn oluyordu."*³⁸ Dr. Spitzer'in ifadelerinden de anlaşılacağı üzere Padişah, kendisinin de yakalandığı Çiçek hastalığından vatandaşlarını korumaya büyük bir önem veriyordu. Çocuklardan başka çiçek hastalığına yakalanmayan 40 – 50 yaşlarındaki adamlar da gelip aşı yaptırmışlardır³⁹.

Ayrıca gezi güzergâhında konaklanan yerlerde görev yapan memurlar, ayan, vücûh ve ileri gelenler ile gayrimüslim liderleri rütbe ve nişanlarla taltif edilmişlerdir. Halk da hediyeye boğulmuştur. Edirne'de de pek çok kişiye hediyeler verilmiştir⁴⁰.

Padişah, 19 Mayıs Salı gününe kadar Edirne'de kalmıştır. Bu süre zarfında Edirne şehrinin dışında bulunan Asakir-i Nizamiye kışlası, eski saray mahalli vs. bazı yerleri ziyaret etmiştir. Padişah, 15 Mayıs Cuma günü Cuma namazı için Selimiye Cami'ine gitmiş ve bir hücrede münzevi bir hayat süren Belhî Haşim Efendi'yi bizzat hücresinde ziyaret ederek kendisine hediyeler ihсан etmiştir.

Yine Edirne'de halka ağır gelen ve Hazine'ye yıllık 900 kese gelir sağlayan kara gümrüğü kaldırılmıştır. Rumeli ticareti için önemli bir yer teşkil

³⁵Osmanlı hükümdarlarının mükellef çadırına otağ-ı hümâyûn denilir. Bu çadırlar çok büyük ebatlı, gösterişli, süslemeli ve kırmızı renkli idiler. İki takım halinde bulunan çadırlar padişah bir menzile varmadan önce biri kurulurdu. Uzunçarşılı 1972, 270–272; Bkz. Çürük 1993, 164.

³⁶*Seyahatnâme-i Hümâyûn*, 6.

³⁷*Seyahatnâme-i Hümâyûn*, 6.

³⁸Ahmed Refik 1331, 604.

³⁹*Seyahatnâme-i Hümâyûn*, 7.

⁴⁰*Seyahatnâme-i Hümâyûn*, 7 – 9.

eden Meriç nehrinin düzenlenmesi ve İnöz (Enez) limanının temizlenmesi hususunda bir miktar tahsisat ayrılarak, bu işle de Edirne Müşiri Tahir Paşa görevlendirilmiştir⁴¹.

18 Mayıs Pazartesi günü ise hil'at giydirme ve hediye verme merasimi yapılmıştır. 19 Mayıs Salı günü Edirne'den hareket edilerek 8,5 saat mesafedeki Habibce karşısında ve ertesi Çarşamba günü de 8 saat daha yol alınarak Karapınar isimli mahalde geceyi çadırda geçirdikten sonra 21 Mayıs Perşembe günü alayla Zağra-i atik'e girilmiştir. Geceyi burada geçiren Padişah ertesi Cuma günü Cuma namazını Hamza Bey Camii'nde kılmıştır. Namazdan sonra buradan hareket ederek 6 saat mesafedeki Kızanlık'a varmıştır⁴².

Padişah, 22 Mayıs'ta geldiği Kızanlık'ta 26 Mayıs'a kadar kalmıştır. Burada Silistre Valisi Said Paşa, Vidin Valisi Hayreddin Paşa ve Sırp Beyi Aleksandri, Filibe Muhassılı Şerif Ağa padişahla görüşmüşler, kendilerine ve maiyetlerinde bulunan adamlarına çeşitli hediyeler verilmiştir. Padişah Kızanlık'ta bulunduğu süre zarfında halkın durumunu "*sâ'ir yerlerde olduğu misüllü hafı ve celî tahkîk-i ahvâl ahâliye inâyet buyurulduktan*"⁴³ sonra 1 Cemaziyelahir (26 Mayıs) Salı günü⁴⁴ buradan hareket ederek 7 saat mesafedeki Gabrova köyü önlerinde otağ-ı hümayun kurulmuş ve gece burada geçirilmiştir⁴⁵.

Ertesi gün Tahir Paşa ve Sırp Beyi veda etmiştir. Padişah da 27 Mayıs Çarşamba günü buradan hareketle 7 saat mesafedeki Tırnova şehrine alayla girmiştir. İki gün burada kalan padişah usulüne uygun olarak Cuma namazını kılmış, İstabl-ı Amire Müdürlüğü payelilerinden Muhassıl Mehmed Hilmi Ağa'ya mîr-mîrânî ve Vidin Defterdarı Abdülvehhab Efendi'ye rütbe-i ulâ sınıf-ı sânisî ve ayrıca bazı memurlar ve görevliler de rütbe ve nişanlar ile taltif edilmiş, diğer yerlerdeki gibi burada da çocuklar aşılatılmış ve halka hediyeler verilmiştir⁴⁶.

⁴¹*Seyahatnâme-i Hümayûn*, 9 – 10.

⁴²*Seyahatnâme-i Hümayûn*, 10; Sakaoğlu 2006, 31.

⁴³*Seyahatnâme-i Hümayûn*, 11.

⁴⁴ Seyahatnamede, 29 Cemaziyellevvel sonra 30 Cemaziyellevvel gelmesi gerekirken bu tarih atlanarak "*Gurre[1] Cemaziyelahir Salı*" şeklinde bir tarih yer almaktadır. Yani gün doğru, fakat ay ve tarih hatalı yazılmıştır. Bkz. *Seyahatnâme-i Hümayûn*, 11. 1 Cemaziyelahir 1262 tarihi ise Türk Tarih Kurumu web sayfasında bulunan tarih çevirme programı ile Gazi Ahmed Muhtar Paşa'nın Takvîmü's-sinîn isimli eserinde 27 Mayıs 1846 Çarşamba'ya tekbül etmektedir. Bkz. ttk.gov.tr; Gazi Ahmed Muhtar Paşa, 44. Bu bir günlük yanlış yazılma ise seyahatin bu tarihten sonraki bölümünde günlerin doğru, ancak tarihin bir gün ileri olmasına ve 40 günlük seyahatin 41 güne çıkmasına sebep olmaktadır. Bu sebeple, makalede tarihler verilirken bu hata dikkate alınarak düzeltme yapılarak tarih verilmiştir.

⁴⁵*Seyahatnâme-i Hümayûn*, 10 – 11.

⁴⁶*Seyahatnâme-i Hümayûn*, 11 – 14.

30 Mayıs Cumartesi günü Tırnova'dan hareket edilmiş ve aynı gün akşama doğru 6 saat mesafedeki Revan köyüne varılmış ve gece burada geçirilmiştir. 31 Mayıs Pazar günü ise 6,5 saat mesafedeki Doma-Kire köyü önlerine gelinmiş ve otağ-ı hümayûn kurularak burada gecelenmiştir⁴⁷.

Sultan Abdülmecid, 1 Haziran Pazartesi günü Doma-Kire'den hareketle 5 saat mesafede ki Ruscuk şehrinin haricinde dikilmiş olan şemsiye-i hümayûna⁴⁸ inmiş ve burada bir süre istirahat etmiştir. Daha sonra, birkaç gün önce Ruscuk'a gelen Eflak ve Boğdan beylerini kabul etmiş ve onlarla beraber Ruscuk şehrine giderek, ikameti için hazırlanan Paşakapısı'na inilmiştir⁴⁹. Padişah Ruscuk'ta dört gün kalmıştır. Bu süre zarfında şerefine, Silistre Müşiri Said Paşa ve Eflak Beyi tarafından şenlik ve gösteriler düzenlenmiştir.

Ruscuk'a Rusya ve Avusturya İmparatorları tarafından Padişahın seyahatini tebrik için temsilcilerle nâmeler gönderilmiştir. Birkaç gündür Ruscuk'ta Padişahı beklemekte olan her iki devletin temsilcileri olan Rus Generali Grayev ve General Dohs ertesi günü Padişah tarafından kabul edilmişler ve getirmiş oldukları nâmeleri Padişaha takdim etmişlerdir⁵⁰.

Şehre gelişinin ikinci gecesini, adı geçen generallerle beraber, Silistre Müşiri Said Paşa'nın şehir dışında bulunan kasrında onuruna verdiği ziyafete katılmıştır. Ertesi gün, Rus ve Avusturya generallerinin veda ziyaretleri padişah tarafından kabul edilmiş ve İmparatorlarına cevap olarak yazılan nâme-i hümayunlar kendilerine teslim edilmiştir. Ayrıca Rus ve Avusturya generalleri ile maiyetindekiler nişan ve hediyelerle taltif edilmişler ve gayet memnun olarak memleketlerine geri dönmüşlerdir⁵¹.

4 Haziran Perşembe akşamı Said Paşa'nın kasrı yanında bulunan çadırda verilen "ziyafet-i seniyyeye"ye devlete bağlılıklarından dolayı Eflak ve Boğdan beyleri de davet edilmiştir. Ziyafet sırasında, Padişahın önünde imal edilip atılan "sanayi'-i nariye"ler, tertip edilen tiyatro ve Frenk cambazlarının gösterileri, yemeğe katılan bütün memurlar ve halk tarafından büyük bir coşku ve neşe ile seyredilmiştir⁵².

⁴⁷ *Seyahatnâme-i Hümayûn*, 11; Sakaoğlu 2006, 32.

⁴⁸ Şemsiye kelimesi Farsça çetr demektir. Şemsiye-i Hümayûn, Padişaha ait şemsiye demek olup, hükümdar sefere veya alayla bir yere giderken başı üzerinde tutulurdu. Bkz. Taneri 1993, 293. Çetr kelimesi aynı zamanda çadır anlamında da kullanılmaktadır. Osmanlı Devleti'nde gölgelenmek amacıyla kullanılan küçük çadırlara Şemsiye çadır denmektedir. Bkz. Çürük 1993, 158, 162-164. Metinde kullanılan "Şemsiye-i Hümayûn"un padişah tarafından kullanılan küçük çadır olduğu kanaatindeyiz.

⁴⁹ *Seyahatnâme-i Hümayûn*, 15.

⁵⁰ *Seyahatnâme-i Hümayûn*, 15.

⁵¹ *Seyahatnâme-i Hümayûn*, 17-18; Başbakanlık Osmanlı Arşivi, A. DVN. MHM, 2-A, 99.

⁵² *Seyahatnâme-i Hümayûn*, 18.

5 Haziran Cuma günü, Silistre Müşiri Said Paşa'nın Çarşı içinde tamir ettirdiği camide mutada uygun olarak Cuma namazı kılınmıştır. Daha sonra müftüler, naibler ve kaza idarecilerinin rütbeleri terfi ettirilerek nişanlarla taltif edilmişlerdir⁵³.

6 Haziran Cumartesi günü Padişah, sabahleyin Silistre Müşiri Said Paşa'yı kabul ederek kendisine murassa bir kılıç, bir adet ağır mücevher kutu ihsan etmiştir. Ayrıca başta Ruscuk Defterdarı Sadık Efendi olmak üzere müftü, meclis azaları, rüesâ-yı milel, diğer idareciler ile Vidin ve Zıstovi'den gelmiş olan bazı kişiler de kabul edilerek çeşitli rütbe ve nişanlarla taltif edilmişler ve diğer yerlerde olduğu gibi padişah tarafından halka iyi davranmaları ve vazifelerini kanunlara uygun bir şekilde yapmaları hususunda uyarılmışlardır⁵⁴.

Diğer gezi güzergâhında olduğu gibi burada da halkın problemleriyle ilgilenilmiştir. Bu cümleden olarak Padişah Rusçuk'ta iken Zıstovi ve Rusçuk ahalisinin şikâyetçi oldukları gümrük maddesinden dolayı "*istid'âları rehîn-i müsâ'ade-i seniyye olduğuna dâ'ir tebşirât şeref-südûr*" buyrulmuştur⁵⁵. Gezi güzergâhında sürekli olarak yapıldığı gibi Rusçuk'ta da Hekimbaşı ve mevcut hekimler "*nazargâh-ı şahanede*" Müslüman, Hıristiyan ve Yahudi milletinden çok sayıda çocuğu aşılamlar ve bu çocuklara çeşitli hediyeler verilmiştir⁵⁶.

Padişah Rusçuk'taki son gününde Eflâk ve Boğdan beylerini kabul ederek vedalaşmış ve kendilerine hediyeler, maiyetlerindeki Romen asilzâdeleri "*boyarâna*" ise nişanlar ve kutular vererek taltif etmiştir. Daha sonra iskeleye inen Padişah, Vidin Müşiri Hayreddin Paşa ile vedalaşmıştır. İskelede bekleyen üç vapurdan, Avusturya Tuna Kumpanyası'nın özel olarak Viyana'dan göndermiş olduğu Galata isimli vapura Padişah, diğerlerine de maiyettekiler bindikten sonra Rusçuk'tan hareket edilmiştir⁵⁷.

Beş saat sonra geceleyin Silistre şehrine varan Padişah, kalması için hazırlanan yere giderken şehrin müdürü, naibi, müftüsü, bütün ileri gelenler ile ahali yolun iki yanına dizilerek padişahı karşılamışlardır. 7 Haziran Pazar gününü Silistre'de dinlenerek geçiren Padişah, Tuna nehrine bakan bir kasra gitmiş ve burada şehrin yöneticileri ve ileri gelenlerini rütbe ve nişanlarla taltif etmiştir. Ayrıca şehirde bazı yerler ile kalenin her tarafını muayene ve seyretmiştir. Diğer gezi güzergâhlarında olduğu gibi Silistre'de de çocuklar aşılattırılmıştır⁵⁸.

⁵³ *Seyahatnâme-i Hümayûn*, 16-17.

⁵⁴ *Seyahatnâme-i Hümayûn*, 18.

⁵⁵ *Seyahatnâme-i Hümayûn*, 18.

⁵⁶ *Seyahatnâme-i Hümayûn*, 16.

⁵⁷ *Seyahatnâme-i Hümayûn*, 18 - 19.

⁵⁸ *Seyahatnâme-i Hümayûn*, 19.

14 Cemaziyelahir 1262 (8 Haziran) Pazartesi günü Şumnu'ya gitmek üzere Silistre'den ayrılan Padişah, 7 saat mesafede olan İnsicek köyüne varmıştır. Padişah her mahalde memleketin her türlü meselesiyle yakından ilgilendiği gibi burada da ilgilenmiştir. Padişah köyde tesis edilen karakol mahallini tebdilen teftiş ederek, nöbetçi bulunan bir onbaşı ile karşılıklı konuşmuştur. Padişah, nöbetçi bulunan onbaşıya; hangi ordu askeri olduğunu, askere ne vakit yazılıp hizmetini tamamlayıp tezkeresini almaya ne kadar zamanı kaldığını, subayların kendilerine nasıl davrandığını, yemeklerin nasıl verilmekte olduğunu bizzat sormuştur. Onbaşı da büyük bir olgunlukla; Dersaadet Ordusu'ndan geçici olarak Şumnu mevki'inde bulunan Süvari I. Alayın 5. Bölüğü onbaşılardan olduğunu, asker yazılılı üç sene olduğunu, ihraç tezkeresini almaya iki senesi kalmış olduğunu, padişahları sayesinde her bir şeylerinin istediklerinden alâ olarak refah ve rahatlarına subayları tarafından ziyadesiyle dikkat edildiğini ve her cihetten hoşnut olduğunu ifade etmiştir. Onbaşının bu cevaplarından Padişah büyük bir hoşnutluk duymuş ve onbaşı ile orada nöbette bulunan erleri hediyeler vererek taltif etmiştir⁵⁹.

9 Haziran Salı günü, 7 saat mesafedeki Karabaşlı isimli mevkiye ve 10 Haziran Çarşamba günü, Şumnu şehrinin dışında hazırlanmış olan "*şemsiye-i hümayuna*" varılmış ve oradan büyük bir alayla şehir içinde bulunan Dergâh-ı ali kapıcıbaşılardan Müdür Hüsmen Ağa'nın konağına gidilmiştir. 11 Haziran Perşembe günü Şumnu'da kalan Padişah, şehir içindeki Asâkir-i Nizamiye⁶⁰ kışlalarını, şehir dışındaki tabyalar ve bazı yerleri muayene edip gezmiştir. 12 Haziran Cuma günü Cuma namazı Paşa Cami'i'nde kılındıktan sonra iyi hizmetleri görülen devlet memurları ve ileri gelenler rütbe ve nişanlar ile taltif edilmiştir⁶¹.

Cuma akşamı Şumnu şehrinde hareketle aynı gece 8 saat mesafedeki Yassitepe'ye varılmış ve gece orda geçirildikten sonra, 13 Haziran Cumartesi günü 8 saat mesafedeki Varna şehrine varılmıştır. Varna şehrinin de bazı yerleri ile Asâkir-i Şahane kışlaları gezilerek muayene edilmiştir. Diğer yerlerde olduğu gibi Varna'da da Ziraat Müdür Hasan Ağa, Sandık Emni Eyüb Efendi ve sair idareciler, ileri gelenler ile memurlar rütbe ve nişanlar ile taltif edilmişlerdir. Kafile ile Varna'ya gelen Silistre Müşiri Sa'îd Paşa, iskele başında Padişahla vedalaşarak geri dönmüştür⁶².

⁵⁹ *Seyahatnâme-i Hümayûn*, 20.

⁶⁰ Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasından sonra kurulan Asakir-i Mansûre-i Muhammediye ordusunun ismi daha sonra Asakir-i Nizâmiye olarak değiştirilmiştir. Bkz. Şirin 2002, 60; Özcan 1991b, 457-58.

⁶¹ *Seyahatnâme-i Hümayûn*, 21-22.

⁶² *Seyahatnâme-i Hümayûn*, 22 - 23.

Aynı gün akşamleyin saat 11'de Eser-i Cedid isimli vapura binen Padişah, 14 Haziran Pazar günü sabahleyin saat üçte, 15 saatlik bir yolculuktan sonra Karadeniz Boğazı'ndan Haliç'e girmiştir. Padişahı, başta sadrazam olmak üzere devlet ricali sevinç gösterileri ile karşılamışlardır⁶³. Padişah'ın İstanbul'a dönüşü şerefine üç gün üç gece sevinç gösterileri yapılmış, günde beş nöbet top atılmış ve devlet daireleri aydınlatılmıştır⁶⁴.

İstanbul'da yapılan bu eğlencelerin yanı sıra Sultan Abdülmecid'in Rumeli gezisine yabancı devletlerin de yoğun bir ilgisi olduğu görülmektedir. Padişah seyahatten İstanbul'a dönünce buradaki yabancı devletlerin elçileri İngiltere Elçisi Canning'in öncülüğünde tebrik etmek için görüşme talebinde bulunmuşlar ve bu talepleri 21 Haziran 1846 tarihinde kabul edilerek bir gün sonra yani 22 Haziran 1846 Pazartesi günü olarak kararlaştırılmıştır⁶⁵.

40 gün süren Padişah'ın bu gezisi için tarihler de düşünülmüştür. Bu tarihlerden birinde önce manzum olarak gezinin bir özeti verildikten sonra:

*"Şeh-i 'âlem idüb Rum İli'den avdet şerefleyle 262
Kudüm-i şehriyâr itdi yine İstanbul'ı ihyâ 262"*
şeklinde târîh düşünülmüştür⁶⁶.

d-Gezinin Değerlendirilmesi Hakkında Sultan Abdülmecid'in Hatt-ı Hümâyûnu

Padişah, İstanbul'a döndükten sonra, 21 i Vâlâ-yı Ahkâm-ı Adliye dairesindeki toplantıda okunan hatt-ı hümâyûnunda Haziran 1846 tarihinde kendisinin ve yüksek rütbeli devlet ricalinin katıldığı Meclis⁶⁷, yaptığı gezinin bir değerlendirmesini yapmaktadır.

Hatt-ı Hümâyûn'un giriş kısmında Padişah, geziye çıkmadan önce de belirttiği gibi ülkenin durumunu yakından görmek ve tahkik etmek için seyahate çıktığını ve seyahatin arzu ettiği gibi başarılı bir şekilde sonuçlandığını ifade etmektedir. Ayrıca yaptıkları başarılı hizmetler ile İstanbul'un asayişinin sağlanmasından dolayı memnuniyetini ifade etmekte ve bunda emekleri geçen Sadrazam, Şeyhülislâm ve Seraskere teşekkür etmektedir⁶⁸.

⁶³ *Seyahatnâme-i Hümâyûn*, 23.

⁶⁴ *Seyahatnâme-i Hümâyûn*, 25.

⁶⁵ Başbakanlık Osmanlı Arşivi, İ. HR., nr. 35/1613.

⁶⁶ *Seyahatnâme-i Hümâyûn*, 26-28.

⁶⁷ Karahüseyin 1997, 64.

⁶⁸ *Seyahatnâme-i Hümâyûn*, 26; Karahüseyin 1997, 62; Lûtfi Efendi Tarihi, 1219 – 20.

Sultan öncelikli olarak Hatt-ı Hümayun'da, İstanbul'dan Varna'ya kadar her gittiği yerde şeriat hükümlerine uymaları ve halka iyi davranmaları, adaletli hareket etmeleri hususunda kadıları, memurları ve gayrimüslim din adamlarını huzuruna çağırarak uyardığını belirtmekte ve bundan sonrada gizli ve açık halkın durumunu kontrol edeceğini belirten Padişah, vükelânın da bu konuda gerekli hassasiyeti göstermesini istemektedir⁶⁹. Hakikaten seyahatnamede Padişahın her gittiği yerde yöneticileri uyardığı görülmektedir. Mesela Edirne'de Padişah ile yöneticiler arasında şu şekilde diyaloglar geçmiştir:

Edirne'de iken Edirne Defterdarı Said Efendi'yi yanına çağırarak ona hitaben: “İşinizde güzel davrandığınızı işittiğimden mahzûz oldum. Yine bundan böyle Valî-i eyâlet ile bi'l-ittifâk hüsn-i idâre-i memlekete sa'y idiniz.”; Edirne Kadısı ile sair ulemaya: “Her bir de'âvide şeri'at-ı mutahhara ahkâm-ı celîlesini icrâya dikkatle hukûk-ı nâsı muhâfaza itmeniz matlûbumdur.”; Meclis-i Memleket azâsına: “Meclisce umûr-ı memleketi güzelce tedkik ve rû'yet eylemeniz ve i'mâr-ı memlekete dâ'ir olan şeylere çalışmanız vazîfe-i zimmetinizdir.”; Milel-i Selâse rû'esâsına: “Re'is olduğunuz milletler dahi teb'a-i Devlet-i Aliyye'mizden olmağla hüsn-i hâlleri matlûbumdur. Ana göre milletinizin işlerine güzelce gayret ediniz.” şeklinde hitaplarda bulunmuştur⁷⁰.

Kızanlık'da Padişahla görüşme şerefine nail olanlardan Filibe Muhassılı Şerif Paşa, Hakimî Efendi ve Metropolit'e ise: “Şerif Paşa'nın hüsn-i sülûka ma'lûmumdur. Hâkim Efendi hakkında dahi herkes tarafından hoşnudluk izhâr olunuyor. Bundan böyle dahi Filibe'nin imârına ve hüsn-i idâresine müttefikâne gayret itmenizi matlûb iderim. Metropolitin râbutalı hareketine 22 seneden berü Filibe'de durması delâlet ider. Bundan sonra dahi yine öylece hareket etmesi lâzımdır.” demiştir.

Pazarcık Müdürü Şakir Bey'e: “Umarım ki Şakir Beğ'in Pazarcık'ta şâkîsi zuhûr itmeyerek herkes kendüsünden şâkir olurlar.” demiştir⁷¹. Daha sonra Kızanlık Naibine de: “Nâ'ib Efendi'nin hüsn-i harekâtını işittiğimden pek mahzûz oldum, hademe-i şeri'at-ı garra dâ'ima böyle davranmak elzemdir. Göreyim sizi şu memleketin ma'mûriyet ve âsâyişine vücûh ile bi'l-ittifâk gayret idiniz.” demiştir⁷². Padişah Tırnova Muhassılı Hilmi Paşa, Naib ve Müftüye de: “Muhassıl Paşa mustakimâne ve Efendiler de müteşerri'âne hareket iderek hüsn-i idâre-i memlekete ve muhâfaza-i hukûk-ı nâsa dikkat itmeli idirler.” diye hitap etmiştir. Ayrıca Meclis azalarına ve vücûhdan olanlara da: “Memâlik-i Devlet-i Aliyyemin ma'mûriyeti ve bi'l-cümle teb'amun refâh ve rahatı

⁶⁹ Seyahatnâme-i Hümayûn, 26; Karahüseyin 1997, 62; Lûtfî Efendi Tarihi, 1220.

⁷⁰ Seyahatnâme-i Hümayûn, 14.

⁷¹ Seyahatnâme-i Hümayûn, 14.

⁷² Seyahatnâme-i Hümayûn, 14-15.

Sultan Abdülmecid'in Rumeli Gezisi Hakkında Bazı Tespitler

matlûbum olmağla azâ-yı meclis ve vücûhdan olanların dahi ana göre vazîfe-i zimmetlerini yerine getürmeğe çalışmaları elzendir." demiştir⁷³. Metropolit ve kocabaşılara ise: "*Def'-i ta'addî ve himâye-i teb'a hakkında ikdâm-ı şâhânem herkesin ma'lûmı olduğundan Metropolitin ve kocabaşılardan dahi doğruluktan ayrılmayub Hıristiyan teb'anın râhatına dikkat itmeleri lâzımdır.*" hitabında bulunmuştur⁷⁴.

Sultan Abdülmecid bundan sonra gezisi boyunca yaptığı icraatlarından bahsetmektedir. Özellikle gezi boyunca halkın ekonomik durumunu düzeltmek ve refah seviyesini artırmak yönünde alınan tedbirlerin hatt-ı hümayûnda yer aldığı görülmektedir. Padişah Edirne şehrine vardığında, Meriç nehrinin yatağı ile Enez limânının temizlenmesinin bütün Rumeli ahalisi için hayırlı olacağını tahkik eylediğinden, yeterli meblağı tahsis ettirerek işe başlanmasını emrettiğini; yine Edirne şehri gümrük vergisinin halka ağır geldiğini bizzat yerinde tespit ederek derhal kaldırttığını ve Zıstovi ve Rusçuk ahalisinin de yine bu gümrük maddesine dair istekleri olduğundan onlardan da gümrük alınmaması için talimat verdiğini belirtmektedir. Vergi kaldırma işi Rumeli ile sınırlandırılmayıp benzer sıkıntıların yaşandığı Anadolu şehirlerinden de vergi kaldırılması yönünde karar alındığı görülmektedir. Hatt-ı Hümayûn ile Tokat, Konya ve Bursa gümrüklerinin de hemen kaldırılmaya başlanması istenilmektedir⁷⁵.

Yine Hatt-ı Hümayûn'da, taşrada erzak ve es'ar ile hayvanlardan alınmakta olan ihtisab vergisi⁷⁶ halkın geçimine ve ticâret hayatına zarar verdiğinden bu verginin de gelecek sene Mart ayından itibaren tüm ülkede tamamen kaldırılacağı ilan edilmesi ifade edilmektedir⁷⁷.

Padişah, gezdiği mahallerin ziraat ve ticaretinde haylice artış ve ahalisinde hoşnutluk ve refâh eseri olduğuna şahid olduğu için pek memnun olduğunu ifade etmiştir. Bununla birlikte taşrada zabtiye az olduğu için asayişin yeterli derecede sağlanamadığı, bu konuda hızlı bir şekilde tedbir alınmasını istemiştir. Silistre eyâletindeki kaza ve köylerde bulunan öküz ve ineklere bu sene bir hastalık geldiği ve çoğu telef olduğundan ve oraların ahalisi yardıma muhtaç olduğu, bu sebeple gerekli tedbirlerin hemen alınması istenmiştir. Son

⁷³ *Seyahatnâme-i Hümayûn*, 15.

⁷⁴ *Seyahatnâme-i Hümayûn*, 15.

⁷⁵ *Seyahatnâme-i Hümayûn*, 26; Karahüseyin 1997, 63; Lûtfî Efendi Tarihi, 1220.

⁷⁶ İhtisâb vergisi, şehir ve kasabalarda panayır ve pazar yerlerinde alınan bir iç tüketim vergisidir. Bkz. Şener 1990, 156 – 158.

⁷⁷ *Seyahatnâme-i Hümayûn*, 26; Karahüseyin 1997, 63 - 64; Lûtfî Efendi Tarihi, 1220. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, İ. MSM., 6/107 numaralı irâdede, ihtisap vergisinin bütün ülkede kaldırılmasının gezi devam ederken 31 Mayıs 1846 tarihinde kararlaştırıldığı ancak bunun halka duyurulmasının Padişah'ın İstanbul'a dönüşüne bırakıldığı kayıtlıdır.

olarak hatt-ı hümayûnda Osmanlı ülkesinde cehaletin ortadan kaldırılması için tedbir alınması emredilmekte ve okuma yazmayı hızlı bir şekilde ilerletmek için gerekli olan Meclis-i Daimi'nin hemen oluşturulması istenilmektedir⁷⁸.

Görüldüğü gibi Hatt-ı Hümayûn'da, gezi boyunca karşılaşıp halledilen meseleler ile eksikliği görülüp yapılması istenilen asayiş ve eğitim gibi konular yer almaktadır. Ancak gezi boyunca çiçek hastalığını önlemek için yapılan aşılama faaliyetlerine ise hatt-ı hümayûnda hiç yer verilmemiştir. Yine gezi boyunca edinilen izlenimler doğrultusunda bölgesel kararların yanı sıra ülke genelini ilgilendiren kararların da alındığına dair bilgiler hatt-ı hümayûnda yer almıştır.

Sultan Abdülmecid, gezi sırasında uğradığı yerlerde devlet adamları ve yöneticiler ile görüşmeler yaptığı gibi, halkın istekleri ve şikâyetleri ile ilgili "*ba'zı isti'tâf veistid'âyı şâmîl atebe-i ulyâ-yı cenâb-ı Pâdişâhîye takdîm*" eyledikleri ma'rûzâtlarıyla da bizzat ilgilenmiştir. Nitekim bu dilekçeler tasnif edilerek, Rusçukta bulunan reaya mektebine 17250 kuruş; Çirmen ve Silistre eyaletleri ile Vidin, Varna ve Tırnova'dan atıyye talebinde bulunan 721 kişiye de Edirne'de verilen atıyyeler kıyaslanarak aynı şekilde verilmesi hususunda talimat vermiştir⁷⁹. Ayrıca çeşitli konularda anlaşmazlıkları ve şikâyeti olan 25 kişinin dilekçeleri de tasnif edilerek Silistre ve Edirne müşirlerine gönderildiği ve yapılan işlemlerin sonuçlarının takip edildiği görülmektedir. Nitekim bu dilekçelerle ilgili yapılan işlemlerin sonuçları özet olarak daha sonra Padişaha bildirilmiştir⁸⁰.

Sonuç

Sultan Abdülmecid'in bu gezisi, selefi II. Mahmud'un 1837 yılında gerçekleştirdiği Rumeli gezisine benzer bir prosedür çerçevesinde gerçekleşmiştir. Gerek gezi güzergâhı gerekse süre olarak iki gezi birbiri ile örtüşmektedir. Ancak bu gezinin önceki gezilere göre daha kapsamlı olduğu görülmektedir. Gezi boyunca Padişah, küçük yerleşim yerlerinde çadırda, şehirlerde ise kendisi için hazırlanan konaklarda kalmıştır. Padişahın maiyetinin ise oldukça kalabalık olduğu görülmektedir.

40 gün devam eden Padişah'ın Rumeli seyahatinde önemli işlerin gerçekleştirildiği görülmektedir. Milliyetçilik hareketlerinin yayılmaya başladığı bir dönemde, bölge halkının Osmanlı Devleti'ne bağlılığını sağlama yönünde bazı kararların alındığı ve birtakım faaliyetlerin yapıldığı

⁷⁸ *Seyahatnâme-i Hümayûn*, 26; Karahüseyin 1997, 63 - 64; Lûtfî Efendi Tarihi, 1220.

⁷⁹ Başbakanlık Osmanlı Arşivi, A. AMD., nr. 2/83.

⁸⁰ Başbakanlık Osmanlı Arşivi, İ. MSM., nr. 88/2524.

Sultan Abdülmecid'in Rumeli Gezisi Hakkında Bazı Tespitler

görülmektedir. Daha önce isyan edip özerkliğe kavuşan Sırbistan ile henüz herhangi siyasi bir isyanın çıkmadığı Eflak ve Boğdan beyleri Osmanlı Devleti'ne bağlılıklarını bildirmişlerdir. Ancak bu geziden iki yıl sonra ortaya çıkan 1848 ihtilalleri sırasında Eflak'ın bağımsızlığını ilan etmesi, bu bağlılığın sözde olduğunu göstermektedir. Buna rağmen gezi boyunca Padişahın bölgede görev yapan yöneticilerle görüşerek onları taltif etmesi, problemleri ile ilgilenmesi onları daha istekli kamu hizmeti yapmaya teşvik etmiş olmalıdır.

Yapılan gezi boyunca halkın durumu gizli ve açık olarak araştırılmış, yazılı olarak şikâyet ve istekte bulunanların istekleri ile bizzat ilgilenilmiştir. Padişah, vatandaşlarının çektiği sıkıntıları yakından görmüş ve bunların çözümünü için vakit geçirmeden, derhal ilgililere talimatlar vererek malî tahsisat sağlamıştır. Örneğin Meriç nehri yatağının temizletilmesi, vergilerin kaldırılması gibi faaliyetler, meselelere hemen çözüm üretildiğini göstermektedir.

Yine gezi süresince hemen her yerde çiçek hastalığına karşı çocukların aşılatılması, Sultan Abdülmecid tarafından koruyucu sağlık uygulamalarına ne kadar önem verildiğini de göstermektedir. Yani kısacası yapılan gezinin maksadına ulaştığı görülmektedir.

BİBLİYOGRAFYA

a- Arşiv Belgeleri

Başbakanlık Osmanlı Arşivi, İ. MSM., nr. 6/107; 88/2499; 88/2500; 88/2501; 88/2502; 88/2503; 88/2504; 88/2507; 88/2521; 88/2524.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi, İ. HR., nr. 33/1526; 34/1541; 34/1560; 34/1569; 35/1592; 35/1613.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi, A. DVN. MHM, 2-A, 99.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi, A. AMD., nr. 2/83.

b- Kaynak Eserler

Lütfi Efendi Tarihi Ahmed Lûtfî Efendi, *Vak'anüvîs Ahmed Lûtfî Efendi Tarihi*, Yayına Hazırlayan: Yücel Demirel, VI – VIII, İstanbul 1999.

Gazi Ahmed Muhtar Paşa, *Takvîmü's-sinîn*, Hazırlayanlar: Yücel Dağlı, Hamit Pehlivanlı, Ankara 1993.

c- Kitap ve Makaleler

Ahmed Refik 1331 Ahmet Refik, “Sultan Abdülmecid Han’ın Sarayında (Doktor Spitzer’in Hâtırâtı)”, *Târîh-i Osmânî Encümeni Mecmû'âsı*, Numero: 34, 1 Teşrin-i evvel 1331.

Aktepe 1989 Münir Aktepe, “Ahmed III”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, II, İstanbul 1989, .

Akyurt 2001 Çetin Akyurt, “Padişah – Halk Buluşmasını Temin Eden Törenlerden Birisi: Cuma Selâmlığı”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, XVI, .

Alikılıç 2004 Dündar Alikılıç, *Osmanlı'da Devlet Protokolü ve Törenler İmparatorluk Seremonisi*, İstanbul.

Çelebi 1999 Mevlüt Çelebi, *Sultan Reşad'ın Rumeli Seyahati*, İzmir.

Çürük 1993 Cenap Çürük, “Çadır (Osmanlılarda Çadır)”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, VIII, İstanbul, .

Sultan Abdülmecid'in Rumeli Gezisi Hakkında Bazı Tespitler

- Danişmend 1972 İsmail Hami Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, III – IV, İstanbul.
- İpşirli 1991 Mehmet İpşirli, “Osmanlılarda Cuma Selâmlığı (Halk-Hükümdar Münâsebetleri Açısından Önemi)”, *Prof. Dr. Bekir Kütükoğlu'na Armağan*, İstanbul.
- Karaca 1998 Filiz Karaca, “Hil'at (Osmanlılar'da Hil'at)”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, XVIII, İstanbul, 25-27.
- Karaer 2003 Nihat Karaer, *Paris, Londra, Viyana; Abdülaziz'in Avrupa Seyahati*, Ankara 2003.
- Karahüseyin 1997 Güller Karahüseyin, *Sultan Abdülmecid'in Hatt-ı Hümayunları*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul.
- Karal 1988 Enver Ziya Karal, *Selim III'ün Hatt-ı Hümayunları – Nizam-ı Cedit- (1789-1807)*, Ankara.
- Kütükoğlu 1994 Mübahat S. Kütükoğlu, *Osmanlı Belgelerinin Dili (Diplomatik)*, İstanbul.
- Mutlu 1994 Şa-nil Mutlu, *Yeniçeri Ocağının Kaldırılışı ve II. Mahmud'un Edirne Seyahati*, İstanbul.
- Özcan 1991a Abdülkadir Özcan, “II. Mahmud'un Memleket Gezileri”, *Prof. Dr. Bekir Kütükoğlu'na Armağan*, İstanbul, .
- Özcan 1991b A. Özcan “Asâkir-i Mansûre-i Muhammediyye”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, III, İstanbul, .
- Özcan 1992 A. Özcan, “Biniş”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, VI, İstanbul, .
- Sakaoğlu 2006 Necdet Sakaoğlu, “Sultan Abdülmecid'in Rumeli Seyahati”, *Toplumsal Tarih*, Sayı: 145, Ocak 2006.
- Sarıcaoğlu 2001 Fikret Sarıcaoğlu, *Kendi Kaleminden Bir Padişah Portresi Sultan I. Abdülhamid (1774 - 1789)*, İstanbul.
- Seyahatnâme-i Hümayûn*, (Basım yeri ve yılı yok).

Mehmet Mercan

- Şeker 1998 Mehmet Şeker, “Hil‘at”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, XVIII, İstanbul, 22-25.
- Şener 1990 Abdüllatif Şener, *Tanzimat Dönemi Osmanlı Vergi Sistemi*, İstanbul.
- Şirin 2002 Veli Şirin, *Asâkir-i Mansûre-i Muhammediyye Ordusu ve Seraskerlik*, İstanbul.
- Taneri 1993 Aydın Taneri, “Çetr”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, VIII, İstanbul, .
- Telci 1999 Cahit Telci, “Osmanlı Sultanlarının Yaz Ayı Geleneği: Göç-i Hümayûn”, *Prof. Dr. İsmail Aka Armağanı*, İzmir, 491-514.
- Uzunçarşılı 1988 İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti'nin Saray Teşkilatı*, Ankara.

Mehmet Mercan